ESKİ TÜRK EDEBİYATI SUNUMLARI
-1-

İSLÂMİYET DÖNEMİNİN İLK ESERLERİ
XI-XII. YÜZYILLAR

XI VE XII. YÜZYILLAR

Balasagunlu Yûsuf Has Hâcib	• *Kutadgu Bilig*
Kaşgarlı Mahmûd	• *Dîvânu Luğâti't-Turk*
Edib Ahmed Yüknekî	• *Atabetu'l-Hakâyık*
Hoca Ahmed Yesevî	• *Dîvân-ı Hikmet*

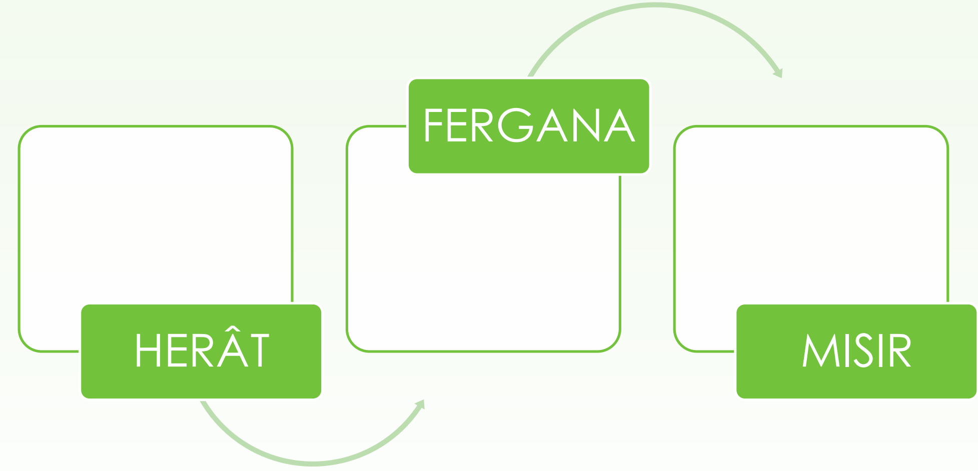
1. KUTADGU BİLİG

KUTADGU BİLİG'İN GENEL ÖZELLİKLERİ

- XI. yüzyıl Karahanlı Uygur Türklerinden **Yusuf Has Hâcib**'in Doğu Karahanlı hükümdarı **Tabgaç Uluğ Buğra Kara Han** (*Ebû Ali Hasan bin Süleyman Arslan*)'a atfen yazdığı ve takdim ettiği Türkçe eserdir.
- **Kutadgu Bilig**, « Mutluluk Veren Bilgi » ya da « Devlet Olma Bilgisi » anlamına gelir.
- Mesnevi tarzında yazılmıştır.
- Siyasetname türünün ilk örneğidir.
- Türk dilinin Hakaniye (Çağatay) lehçesi ile yazılmıştır.
- Nazım birimi beyittir ve 6645 beyitten oluşur.
- İslam'ın Türklerce kabulünden sonraki ilk yazılı eserdir.
- Alegorik ve didaktiktir.
- 18 ayda tamamlanmıştır.
- 4 soyut kavram üzerine kurulmuştur. Bunlar: Kün Togdı (*hükümdar, kanun, adalet*), Ay Toldı (*mutluluk, saadet*), Odgurmış (*akıbet, hayatın sonu*), Ögdülmiş (*Akıl, zeka)*.

Kutadgu Bilig'in Nüshaları

Günümüzde ***Kutadgu Bilig***'e ait olan üç yazma nüsha vardır.

1. HERÂT NÜSHASI

- Kutadgu Bilig'in ilk defa bulunan ve dolayısıyla bu eser üzerindeki çalışmalara esas olan bu nüsha, 1439'da, Herât'ta istinsah edilmiştir.

- Bu nüsha Anadolu'da önce Tokat'a ve sonra 1474'de, Fatih döneminde, İstanbul'a gelmiştir.

- 1839 yılında, İstanbul'da Avusturya elçiliği müsteşarı ünlü Türkolog ve tarihçi Von Hammer tarafından ele geçirilmiş, Viyana İmparator Sarayı Kütüphanesine hediye edilmiştir.

- Macar müsteşrik Hermann Vambery, 1870 yılında, eserin bin kadar beytinin Almanca tercümesini neşretmiş, transkripsiyonunu yapmıştır. 1910 yılında Radloff, transkripsiyonunu ve Almanca tercümesini neşretmiştir. Türkiye'de ilk defa 1942'de Türk Dil Kurumu tarafından tıpkıbasım faksimile) halinde basılmıştır

2. FERGANA NÜSHASI

- Kutadgu Bilig'in ele geçen nüshaları arasında en önemlisidir. Bu nüshayı Türkistan'da, Fergana'da bulan Zeki Velidi Togan, eser hakkında genel bir bilgi vermiştir. Buna göre, kitabın dağınık sahifeleri sonradan bir araya getirilerek dikilmiş ve dörtlükler altın suyu ile yazılmıştır.

- Diğer nüshalara göre daha itinalı yazılmış olan bu nüshanın baş ve son kısmı eksiktir ve nerede, ne zaman, kimin tarafından, kimin için yazılmış olduğu hakkındaki kayıtlar da, bu eksik sahifeler ile birlikte kaybolmuştur.

- Herât ve Mısır nüshalarında başta mensûr mukaddime, sonra manzûm mukaddime, ardından babların fihristi ve sonunda Kutadgu Bilig metni gelirken Fergana nüshasında manzûm mukaddime yoktur.

- Türkiye'de, 1943 yılında, Türk Dil Kurumu tarafından tıpkıbasım halinde yayınlanmıştır.

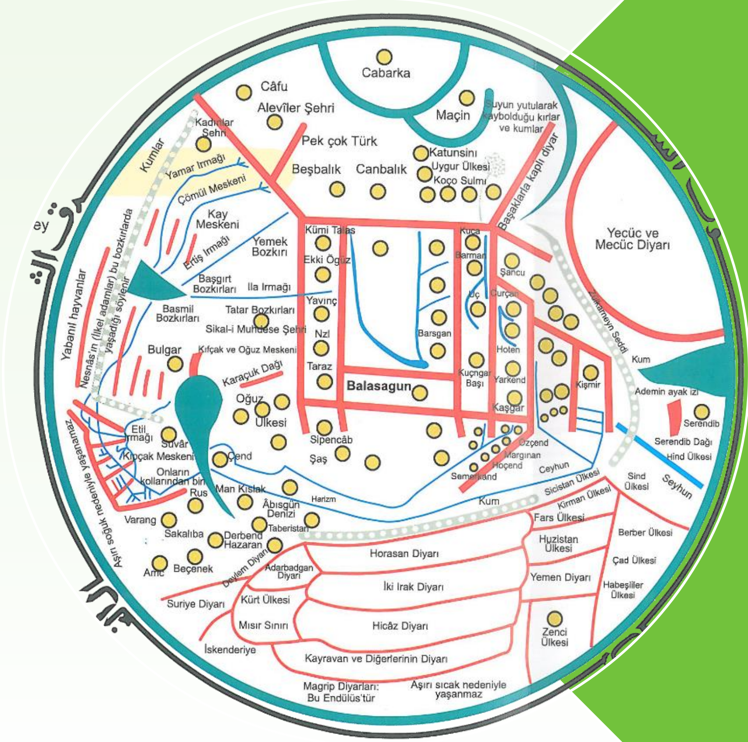
3. MISIR NÜSHASI

- Bu nüsha, 1896'da, Kahire'de, Hidiv (bugünkü Kral) Kütüphanesinin o zamanki müdürü Alman âlim Moritz tarafından bulunmuştur.

- Kütüphane tanzim edilirken, bodrum kata atılmış olan dağınık kitap ve sahife yığınları gözden geçirildiği sırada, Kutadgu Bilig'e ait parçalar toplanarak, bir araya getirilmiş ve böylece bu nüsha, kaybolmaktan kurtarılmıştır. Nüshanın bazı kısımları zâyi olmuş, başında ve ortalarında bazı sahifeler, rutubet tesiri ile zedelenmiş, geri kalan kısmı ise iyi muhafaza edilmiştir.

- Nüsha çok dikkatle yazılmış ve atlanılmış kelime ve beyitlerin yerleri işaretlenerek sahife kenarına eklenmiştir.

- 1943 yılında bu nüshanın da tıpkıbasımı Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanmıştır.

2.
DÎVÂNU LUĞÂTİ'T-TURK

DÎVÂNU LUĞÂTİ’T-TURK’UN GENEL ÖZELLİKLERİ

- **Dîvânu Luğâti't-Turk**, Orta Türkçe döneminde **Kaşgarlı Mahmûd** tarafından Bağdat'ta 1072-1074 yılları arasında yazılan Türkçe - Arapça bir sözlüktür.
- 11. yüzyılda yazılmıştır.
- Türkçenin ilk sözlüğü, antolojisi, ansiklopedisi ve dil bilgisi kitabıdır.
- Araplara Türkçe öğretmek, Türkçenin yaygınlığını ve Arapça kadar zengin olduğunu göstermek için yazılmıştır.
- Yazarı, birçok Türk boyunu gezerek derlemeler yapmıştır.
- Sözcükleri güzel örnekleyen atasözleri ve şiirler kullanmıştır. Bu özelliği, onun, kendinden sonraki Türk yazını için çok önemli bir kaynak olmasını sağlamıştır.
- Eser, 7500'den daha fazla Türkçe sözcük içerir.
- Karahanlı Türkçesi ile yazılmıştır.
- Kitapta, 11. yüzyılda Balasagun merkez alınarak çizilen **Dünya haritası** o dönem Türklerinin yaşadıkları bölgeleri ve dağılımlarını göstermesi bakımından dikkate şayandır.

Dîvânu Luğâti't-Turk'un Nüshası

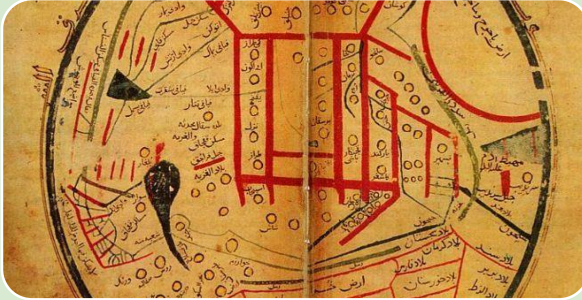
- Günümüzde ***Dîvânu Luğâti't-Turk***'e ait olan tek bir yazma nüsha vardır ve bu nüsha da İstanbul'daki Millet Kütüphanesindedir. **Ali Emîrî** tarafından bulunan nüsha da budur.

كتاب ديوان لغات الترك

تاليف محمود بن الحسين بن محمد الكاشغري رحمه الله

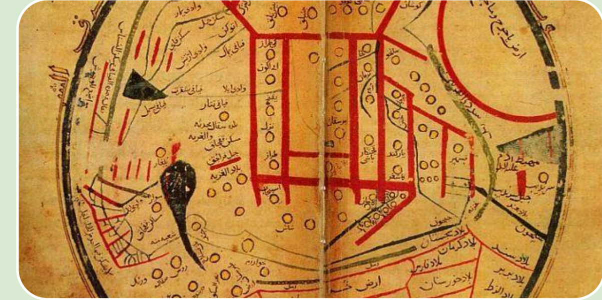
Dîvânu Luğâti't-Turk Çevirileri

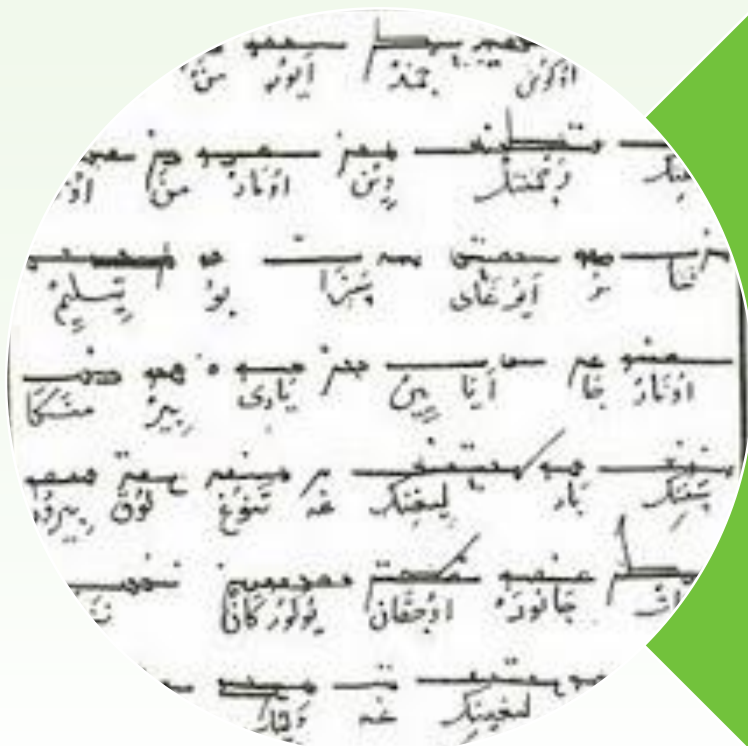
Prof. Dr. Carl Brockelmann'ın Almanca Çevirisi 1928

Prof. Dr. Robert Dankoff & James Kelley'in İngilizce Çevirisi 1982-1985

Prof. Dr. Besim Atalay'ın Türkçe Çevirisi 1940

3. ATABETU’L-HAKÂYIK

ATABETU'L-HAKÂYIK'IN GENEL ÖZELLİKLERİ

- **Edib Ahmed Yüknekî** tarafından 12 yy.da yazılmıştır.
- Konusu din ve ahlaktır.
- Didaktik (öğretici) bir eserdir. Bir nasihatname özelliğindedir.
- Gazel ve kaside denilebilecek tarzda şiirler vardır.
- 46 beyit ve 101 dörtlükten oluşmaktadır.
- Arûz ölçüsüyle yazılmıştır. ("feûlün feûlün feûlün feûl" kalıbıyla)
- Eser 14 bölümden oluşur. Baştaki 5 bölüm giriş, şairin "nevi" adını verdiği 8 bölüm asıl konu, sondaki 1 bölüm de bitiriş bölümüdür.
- Eser, Karahanlı beylerinden **Muhammed Dâd Sipehsalar**'a takdim edilmiştir.
- Hakaniye Lehçesi ile yazılmıştır.
- Eserin adı şimdiki dile "*Hakikatlerin Eşiği*" şeklinde aktarılabilir.

ATABETU'L-HAKÂYIK'IN YAZMA NÜSHASI

Şairin bu eserini nerede ve ne zaman yazdığı kesin olarak bilinmemektedir. Eserin, Uygur harfleriyle yazılmış ilk yazması, İstanbul'da bulunan Ayasofya Kütüphanesindedir.

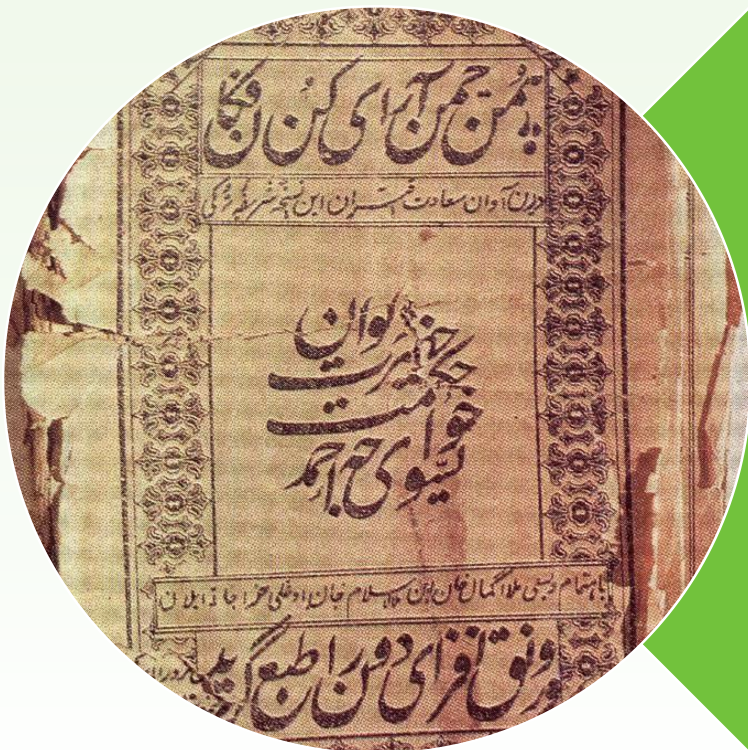

Edib Ahmed Yüknekî

Atabetu'l-Hakâyık Tercümesi

Eserin, Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat tarafından Türkçe bir tercümesi yapılmıştır.

4. DÎVÂN-I HİKMET

DÎVÂN-I HİKMET’İN GENEL ÖZELLİKLERİ

- **Dîvân-ı Hikmet**, **Hoca Ahmed Yesevî** yani Pir-i Türkistan'ın söylediği "hikmet" adlı şiirleri bir araya getiren Türk tasavvuf edebiyatının bilinen en eski örneklerini içeren kitaptır.
- Kitapta Allah aşkı ve Peygamber sevgisi işlenmiştir.
- Sade ve yalın bir dil kullanılmıştır.
- Aruz ve hece ölçüsü bir arada kullanılmıştır.
- 144 hikmet ve 1 münacattan oluşur.
- Eser Karahanlı Türkçesinin Hakaniye Lehçesiyle yazılmıştır.
- **Divan-ı Hikmet**'i Ahmed Yesevî yazmamıştır. Eser, kurduğu tarikatın mensupları tarafından onun fikirleri doğrultusunda oluşturulmuştur.
- Lirik ve didaktik özellikler gösterir.

Dîvân-ı Hikmet Tercümesi

Eserin bir Türkçe tercümesi Dr. Hayati Bice tarafından gerçekleştirilmiştir.

HAZIRLAYAN:

SONER AKDAĞ